

**A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Művészettörténeti Intézet (MI) középtávú stratégiai terve (2020–2023)**

1. Külső környezet elemzése, belső adottságok vizsgálata

Az MI jelenleg a magyar művészettörténet-írás legfontosabb bázisintézménye. Elsődlegesen a magyarországi művészet történetét vizsgálja, értve az országon a történelmi Magyarországot, tárgyának időhatárai az Árpád-kortól a jelenig tartanak. A művészet története – legyen bármelyik országé – mindig egyetemes, az Intézetben a kutatások ennek megfelelően a magyart mindig nagyobb kontextusban értelmezik. Ez a középkorban gyakorlatilag egész Európát érinti, a kora újkorban főleg Közép-Európát, később a keretek újra kitágulnak. A kutatási profil az utóbbi időben kiteljesedett, arányosabbá vált, a régi művészet kutatása fellendült. A magyar-, illetve magyarországi művészet kutatása intézményesen csak a Művészettörténeti Intézetben folyik; ezt az átfogó munkát sem a művészettörténeti tanszékek, sem a múzeumok nem tudják elvégezni. A magyar és magyarországi művészet intézményes kutatása nemzeti érdek.

Az MI hagyományosan segíti az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottságának működését, és évtizedek óta a szakma nemzetközi kapcsolatainak háttérbázisa. A művészettörténészek nemzetközi szervezetében (CIHA) és a művészettörténeti intézetek társaságában (RIHA) továbbra is aktív szerepet vállal, beleértve a RIHA online journal szerkesztői munkájában való közreműködést.

Az MI 2012-től az akkor létrejött Bölcsészettudományi Kutatóközpont egyik tagja. Ez meghatározó módon befolyásolja a helyzetét. Szorosabban együtt lehet működni azokkal az intézetekkel, amelyek történeti érdeklődése, kutatási gyakorlata közel esik a művészettörténészekéhez, olyanokkal, mint például a Történettudományi-, az Irodalomtudományi- vagy a Régészeti Intézet. Eddig is részt vettünk közös programokban (Lendület-kutatócsoportok, NKFIH-programok, konferenciák stb.). Az együttműködést a jövőben folytatjuk, erősítjük az intézményi kapcsolatokat.

Az MI alapítása óta a művészettörténeti kutatások kiemelt helyszíne volt, a múzeumi szakmai feladatok hangsúlyváltása és a műemlékvédelmi struktúra átalakítása miatt tudományos szerepe felértékelődött. Rendszeres szakmai partnereink közé tartoznak az országos gyűjtőkörű múzeumok és más közgyűjtemények (Magyar Nemzeti Múzeum, Országos Széchényi Könyvtár, Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapesti Történeti Múzeum, Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Iparművészeti Múzeum).

A műemlékvédelem kutatási, tudományos feladatait részben támogatni tudja az Intézet szakmai tevékenysége. Ez már korábban elkezdődött (Budapest, illetve a Lipótváros kutatása). Az intézetben már futott és jelenleg is fut egy nagytopográfiai projekt (NKFIH-támogatással), amely Kőszeg városának művészettörténeti–műemléki felmérésén dolgozik. Az Intézetben a középtopográfiai vállalkozásnak jelentős és sikeres előzménye van (Székesfehérvár, Fejér megye). Egy szisztematikus topográfiai vállalkozás elkezdéséhez az Intézet kutatói állománya biztosan kevés, igen jelentős külső források bevonása nélkül a munka nem kivitelezhető.

A felsőoktatási intézményekkel – mindenekelőtt a három hazai művészettörténeti tanszékkel (ELTE, PPKE, KRE) – az Intézet kapcsolata jó; az intézet munkatársai oktatási feladatokat vállalnak: kurzusokat tartanak, témavezetők, részt vesznek a doktori védésekben. Rendszeres a kapcsolat a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem művészettörténész-képzésével is. A szakmai utánpótlás biztosításához kapcsolódott eddig a Fiatal Kutatói Ösztöndíj rendszere, amelynek

keretében évenként egy-egy három-, ill. négyéves (2+2) ösztöndíjat tudunk biztosítani a pályájukat kezdő, tehetséges diplomásoknak. Az Intézet elvárja, hogy ösztöndíjas idejük alatt elkezdjék PhD-tanulmányaikat. Jelenleg valamennyi fiatal ösztöndíjasunk PhD-hallgató (Budapest, ill. Bécsben); lehetőség szerint anyagilag is (a képzési díj kifizetésével) támogatjuk a tanulmányaikat.

Az intézet szakmai pozícióját tovább erősíti, hogy a két országos művészettörténeti folyóirat – az *Acta Historiae Artium* és a *Művészettörténeti Értesítő* – szerkesztése is az Intézetben folyik, és ugyancsak ebben a szakmai közegben készül az *Új Művészet* és a historiográfiai kutatások fontos orgánuma, az *Enigma* is. Ezt a szerkesztői munkát az Intézet támogatja a továbbiakban is.

Szakmai összefogásra alapozva, a művészettörténeti kutatások áttekintésére és az eredmények széles körű megismertetése érdekében 2020 őszére új, sajátos műfajjal nyitunk a nagyközönség felé: művészettörténeti „fesztivált” szervezünk (Látkép 2020), amely a hazai és határon túli magyar művészettörténeti kutatásokat fogja össze, valamennyi generáció és kutatóhely (egyetemek, múzeumok és könyvtárak) részvételével. A tervezett – az Intézet alapításának ötvenedik évfordulója alkalmából megjelenő – kiadvány a művészettörténeti kutatásokról teljes képet ad, és a magyar művészettörténet-írás jelentős eredménye lesz.

2. Az intézet küldetésének megfogalmazása

Mivel az intézet küldetéséből fakadóan a magyar, illetve magyarországi művészet minden szegmensét, *teljes vertikumát* hivatva van kutatni, érdeklődése térben és időben sok irányban kiterjed. Térben ez nem csak a mai, hanem a történelmi Magyarországot jelenti, illetve a közép-európai és az egyetemes kontextust is, időben a középkortól a jelenig terjed.

Szeretnénk megerősíteni és fejleszteni az eddigi – a következő pontban ismertetendő – fő szakmai irányokat. Egyes területek további erősítését is tervezzük, a kutatási profilunk kiterjesztése és arányosítása céljából. Ez vonatkozik olyan területekre, mint a középkori képzőművészet vagy a 20. század második felének művészete. Amellett, hogy tevékenységünkben a legmagasabb szakmai szint elérésére törekszünk, hiszünk a véleményformálás sokszínűségében, az egymástól eltérő narratívák létjogosultságában.

Küldetésünk és feladatunk része az *adattáraink, gyűjteményeink* gondozása, gyarapítása. A mai kor viszonyainak megfelelően célunk ezen anyag minél nagyobb részének digitalizálása, a világhálón való megjelenítése. Gyűjteményeinek jelentős részét már sikerült is digitalizálnunk, amint ezt a következő pontban részletesen ismertetjük. E mellett az egyes adattári gyűjteményekben továbbra is fenn kell tartanunk a kutatószolgálatot.

3. A kutatóközpont/intézet stratégiai céljainak meghatározása, szoros kapcsolatban a szervezeti egységek és csoportok céljaival

Az intézet megalakulása a magyar művészettörténet-írás intézményesülésében, társadalmi elismerésében annak idején mérföldkő volt, ma már egyre több feladatot vállal magára.

Az intézet egyik legfontosabb tudományos feladata a művészettörténeti kézikönyvsorozat folytatása. A korábbi (monumentális) sorozat három duplakötet után (döntően finanszírozási okokból) hosszabb időre abbamaradt. A teljesen megváltozott koncepcióval és küllemmel indított új sorozat első kötete a 19. század építészetét és iparművészetét dolgozza fel, a máso-

dik a 19. festészetét és szobrászatát. (Előremutató, hogy az első kötet angolul is megjelent, a rangos svájci Birkhäuser kiadónál.) Az Intézetben készül a következő kötet, amely a magyarországi reneszánsz művészetét mutatja be, ugyanebben a szisztémában. A kötet – több száz oldal, sok képpel – megjelenése 2021-ben várható. Elindítottuk a szervezését a következő, a 20. század második felét feldolgozó kötetnek is.

Az intézetben folyó tudományos munka kronológiai és tematikus témacsoportok szerint tagolódik. A középkori és kora újkori művészet kutatásában az Árpád-kori építészet és kőfaragás kapott és kap ezután is hangsúlyt; igen komoly készültségi fokon áll a középkori síremlékek teljes korpusza. Különösen jelentős a késő középkorban a könyvfestészet emlékeinek kutatása: a korai humanista könyvtárak és a Corvina Könyvtár kutatásának komoly bázisa az Intézet. A római Viella-kiadónál megjelent angol nyelvű, a magyar középkor művészetét bemutató tanulmánykötet egyik szerkesztője és több szerzője az Intézet munkatársa; a kötet tervezett magyar nyelvű kiadásában is részt veszünk. A kora újkorból is folyik a síremlékek korpuszának gyűjtése, és fontos program a hazai műgyűjtés-történet korai szakaszának kutatása. Megjelenés előtt áll Bocskay György, a leghíresebb késő reneszánsz kalligráfus monográfiája. A 19–20. század egyik fő kutatási iránya az építészet, elsősorban a historizmus építésze (az Intézet munkatársa írja a Parlament monográfiáját), az építészet és iparművészet képzési és múzeumi rendszere, valamint a történeti festészet ikonográfiai kérdései. A 20. században monografikus kutatások folynak, illetve az 1945–1990 közötti időszak kézikönyvének már említett előkészítése. A művészettörténet tudománytörténetére vonatkozó kutatások elsősorban a források feltárására és közzétételére irányulnak (megjelenési fórumuk az *Enigma* folyóirat), az Intézet egyik munkatársa monográfiát ír (egyben akadémiai doktori disszertációt) a magyar művészettörténet-írás 20. század eleji történetéről.

Az intézet tudományos gyűjteményei

Az intézet őrzi és kezeli a magyar művészettörténet-írás két legnagyobb hazai adatgyűjteményét. Az egyik az *Adattár*, a másik a bibliográfiai gyűjtemény, a *Magyar Művészek Lexikona*. A *Fotótár* anyaga szintén jelentős, és fontos egység a *Levéltári Regeszta-gyűjtemény* és a *Pecsestmásolat-gyűjtemény* is. Ezek gondozása, kutathatóvá tétele, feldolgozása kiemelt feladata az Intézetnek. Az *Adattárnak* és a *Levéltári Regeszta-gyűjteménynek* megjelent a nyomtatott fondjegyzéke is (2000, 2001). Az új helyen az anyagok raktározási feltételeit sikerült jól kialakítani, és a kutatószolgálat is rendben működik. A forgalom nagy és folyamatos.

Az archív levéltári és adattári források digitalizálása 2012 óta szisztematikusan zajlik. Mindez az anyag hozzáférhetőségét javítja, ami elsődleges feladat. A *Levéltári Regeszta-gyűjtemény* teljes anyaga, mutatóival együtt hozzáférhető a honlapon. Az Intézet – a *Levéltári Regeszta-gyűjtemény* bizonyos fondjait bázisul használva – sorozatban adta ki a művészettörténeti adatokat (Urbaria et Conscriptioes 1–8, Acta Cassae Parochorum 1–7, Documenta artis Paulinorum 1–3). E sorozatok még mindig igen jól használhatók „sorvezetőként”, mutatóként a kutatáshoz.

A *Fotótár* digitalizálása befejeződött, jelenleg a honlapon nézőképpel kutatható a teljes állomány. A Fotótár régi anyaga lényegében lezárt archívummá vált; az új felvételek – amelyek folyamatosan készülnek – immár digitálisak, ebben az új rendszerben lesznek elérhetők a nyilvánosság számára.

A *Lexikon-gyűjtemény* digitalizálása is elkezdődött. Milliós nagyságrendű, heterogén cédulaanyag ez (köztük sok aprónyomtatvány). A gyűjtés lezárult, a teljes digitalizálást követően az

anyagot lezárt archívumként őrizzük tovább. A teljes digitalizálás és online elérhetőség pillanatáig a gyűjtemény kutatószolgálatát ellátjuk; sokan, folyamatosan használják. Az Intézet emellett részt vesz a nemzetközi művészlexikon (Saur-, illetve De Gruyter) hazai szerkesztésében, ellátja magyar adatokkal, szócikkekkel.

Az intézet *könyvtára* jelentős szakkönyvtár, a kutatás nélkülözhetetlen eszköze. Jelentőségét tovább fokozta, hogy a BTK négy másik szakkönyvtárával került egy fedél alá, így könnyítve meg – gyakorlatilag is – az átjárást a különböző tudományágak között. Gyarapodásának lehetőségét továbbra is biztosítani kell, összehangolva azonban a BTK többi könyvtárának gyűjtési gyakorlatával.

Az intézet szakmai felügyeletével működő művészeti gyűjtemények

Az intézet két akadémiai gyűjteménynek is ellátja a szakmai kezelői feladatait: az egyik a *Művészeti Gyűjtemény* (másképp *Képtár*) a másik a *Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény*.

A *Pszichiátriai Művészeti Gyűjtemény* anyagát tekintve művészeti-, a művek kvalitását, speciális jelentőségét tekintve azonban tudományos gyűjtemény. A legutóbbi költözéssel egy fedél alá került az Intézet többi gyűjteményével, ami őrzésének, gondozásának új feltételeket szabott. Ezeket optimálisan sikerült kialakítani. A gyűjteményt folyamatosan látogatják a kutatók és az érdeklődő közönség. 2018-ban egész *Ars Hungarica*-szám ismertette meg szélesebb körrel az itt folyó tudományos munkát. 2020-ban a pécsi Janus Pannonius Múzeummal és a pécsi pszichiátria hasonló jellegű gyűjteményével tervezzük közös kiállítást, amely a pszichológus Jakab Irén (hagyatéka gyűjteményünk fontos része) és a festő Martyn Ferenc szakmai együttműködését dolgozza fel.

Az MTA székházában őrzött *Művészeti Gyűjtemény* szakmai feladatait hagyományosan a Művészettörténeti Intézet látja el. Ezt teheti az alapító jogán; az Intézet munkatársai (még Szabó Júlia vezetésével) gyűjtötték össze, vették először nyilvántartásba az Akadémia palotájában és egyéb intézményeiben őrzött műtárgyakat. Az akkumulációs és feldolgozó munka hosszú időt vett igénybe; a jelenlegi nyilvántartási rendszert az Intézet munkatársai alakították ki és működtetik. Ezt a feladatot továbbra is ellátjuk; a megváltozott jogi körülmények (és a tulajdonosi szándék) ezt nem zárják ki. Az MTA központi épülete, a palota tervezett rekonstrukciójában részt kívánunk venni; az Intézetnek a 19. századi építészettörténetben és a műemlékvédelemben járatos, elsőrangú szakemberei vannak. Az Intézet munkatársai készítették el az épület műemlékvédelmi értékleltárát, és szervezték meg a teljes körű restaurátori vizsgálatokat. A gazdagon dekorált Díszterem restaurálása súlyos, komoly szakmai kontrollt kívánó feladat.

Az intézet az MTA székházában nagyszerű kiállításokat rendezett. A lehetőségeket jelenleg erősen behatárolja, hogy statikai problémák miatt a Képtár termeiből ki kellett a gyűjteményt költöztetni. A lehetőség a tudományosan megalapozott kiállítások rendezésére továbbra is fennáll, legfeljebb más helyszínen. Fontos, hogy a kiállításokhoz komoly tudományos katalógus készüljön, ez őrzi meg és teszi nyilvánossá a kutatási eredményeket. Az MTA palotájának 150 éves évfordulójára készült kiállítás katalógusa elnyerte az év legjobb kollektív munkájáért járó, az MTA Művészettörténeti Tudományos Bizottsága által adományozott Opus Mirabile-díjat.

4. A kutatóközpont/intézet profiljának megfelelő teljesítménymutatók rendszerének felállítása, amely biztosítja, hogy a stratégia megvalósulása megfigyelhető és irányítható legyen

A teljesítmények egzaktnek tűnő, ám némileg mechanikus mérése az MTMT-ben rögzített publikációk számbavétele. Ennek a gyakorlata az intézeten túlról ered, megvannak a hátulütői (például nem disztíngvál, darab-darab alapon ugyanolyan egységnek vesz egy rövid közleményt és egy testes monográfiát). Az új verzió használata sem lett könnyebb. Összességében, tendenciaszerűen mégis van értelme az egyes munkatársak produkcióját számszakilag is követni, természetesen nyomon követve a szakmailag kiemelkedő eredményeket.

A kiállítás-rendezés és konferencia-szervezés, valamint a kísérő kiadványok szerkesztése mint *kollektív munka* irányítása, illetve eredménye különösen értékelendő. Minthogy ilyenből évenként nem sok születik, nyilvántartásuk nem okoz problémát.

Az intézet számára oly fontos *adattárak, gyűjtemények* gyarapodása a bővülő fondjegyzékben való szerepeltetéssel követhető. Digitális feldolgozásuk ugyancsak követhető, végső fázisukban online szerepeltetéssel az intézet honlapján.

5. A stratégiai cselekvési tervek meghatározása: kutatóközponti/intézeti szintű programok és projektek tervezése éves bontásban

2020: Fülep Lajos összegyűjtött művei, V. kötet; kiállítás és konferencia a 19. századi műtárgymásolatokról az Evangélikus Országos Múzeummal közösen

2021: A reneszánsz (A magyarországi művészet története c. sorozat kötete)

2022: Henszlmann Imre levelezése III–IV.

2023: A középkori Magyarország síremlékeinek korpusza

Az intézet folyóirata, az *Ars Hungarica* 1973 óta fut. 2011-ben teljesen megújult kívül és belül is. Évente négy száma jelenik meg. Az új szisztéma szerint szinte minden szám tematikus. Ezt az indokolja, hogy a másik két, országos művészettörténeti folyóirat szerkesztése a klasszikus rendet követi, és a tudomány aktuális menetét tükrözi, illetve alakítja. Az *Ars Hungarica* konferenciák anyagának közzétételére kifejezetten alkalmas, közvetlen nyilvánosságot biztosít az új tudományos eredményeknek. 2020-ban a pszichológus Jakab Irén és a festő Martyn Ferenc együttműködését elemző szám jelenik meg.

Az intézet minden évben megjelentet néhány fontos, a magyar művészettörténet-írás számára jelentős tudományos kiadványt. Ezek részben az intézet munkatársainak művei, részben külsős szakemberek munkái. A tudományos könyvkiadás a BTK sikertörténete; ennek keretében – beleértve ebbe a Történettudományi Intézet kiadványszerkesztőségét is – több művészettörténeti kötetet adtunk már ki. Erre a munkára a továbbiakban is szükség lesz, a jó gyakorlatot folytatni kell.

A publikációkhoz csatolva, itt kell kiemelni az intézet igen sikeres digitalizálási programját, amely a művészettörténeti szakma egyetlen tudományos adatbázisát hozta létre és működteti. A Művészettörténeti Intézet és elődjei valamennyi korábbi és új kiadványát sikerült már digitalizálni, valamint jelentős mennyiségű levéltári jellegű, archív forrást tettünk elérhetővé. Ezek a kötetek mindenki számára hozzáférhetők a honlapon. A jövőben a kutatást a nyomtatott és archív anyagok új, egységes adatbázisba történő integrálásával kívánjuk még könnyebbé tenni.

Valamennyi felsorolt tételnél alapvető a külső források megléte, mivel pusztán az intézeti alapellátmány a megvalósításukra nem elégséges. Pályázással és más módon igyekszünk ezeket megszerezni, ahol számolunk a Bölcsészettudományi Kutatóközpont koordináló szerepére is.

6. Az intézet cselekvési tervek gazdasági háttérének tervezése (üzleti tervezés)

Az intézetünk nem önálló gazdasági szerv, működését a Bölcsészettudományi Kutatóközpont megfelelő arányban felosztott forrásaiból kapja. Az alapellátmányon túl folyamatosan pályázunk kutatásra, publikálásra és digitalizálásra.

7. A stratégiából levezetett intézkedések nyomon követése (visszacsatolás), a stratégiai akciók megvalósulásának mérése, ellenőrzése

Ez részben összefügg a 4) pontban leírtakkal, ezen belül többek között az MTMT számadataival (beleértve az idézéseket), továbbá az esetleges médiavisszhanggal, az interdiszciplináris partnerek véleményével és visszajelzéseivel, illetve a Bölcsészettudományi Kutatóközpont értékelésével.

Budapest, 2019. december 17.

Mikó Árpád
igazgató

Fodor Pál
főigazgató